

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

MUZEUL NAȚIONAL

XXVII

EXTRAS

București
2015

Colegiul de redacție:
Academician **DINU C. GIURESCU**
Prof. univ. dr. **IOAN SCURTU**
Prof. univ. dr. **ION BULEI**
Prof. univ. dr. **MIHAIL IONESCU**

OANA ILIE
Redactor șef

Corectură:
ALEXANDRA MĂRĂȘOIU

Tehnoredactare:
ALEXANDRA MĂRĂȘOIU

Anuar editat de **Muzeul Național de Istorie a României**, București, Calea Victoriei
nr. 12, tel: 021. 315.82.97, tel./ fax: 021. 311.33.56

Volum tipărit de Editura Cetatea de Scaun, 2015

ISSN 1015 - 0323

INTRODUCERE ÎN ANATOMIA EXILULUI REGAL

INTRODUCTION IN THE ANATOMY OF ROYAL EXILE

Diana Mandache*

Abstract

The royal exile is an existential state imposed politically through coups d'état, changes of political regimes following revolutions or wars. The exile has consequences on an individual level, for each of the members of the royal families, while as far as the state is concerned, the monarchic institution and the dynasty are overthrown by force or usurpation. The research and publication of yet unedited information regarding the royal exile represents an important restitution of a chapter in recent history.

Keywords: King Michael, the royal family, exile, Romanian emigration, archives of the Security

Monarhii europene și exiluri

Începutul secolului al XXI-lea readuce în prim plan monarhiile aflate în așteptare și posibilitatea restaurării lor, devenind astfel justificată problematica și actualitatea dezbaterii regalității, exemplul lui Juan Carlos I al Spaniei fiind emblematic.

Pentru statele din sud-estul Europei, regele Spaniei poate constitui un model. Accederea acestuia la tron în noiembrie 1975 și a Casei de Bourbon a urmat dictaturii lui Franco, iar revenirea uneia dintre monarhiile istorice ale Europei a dat speranță multora dintre monarhiile aflate în exil ca instituție, știind că familiilor regale din sud-estul Europei li s-a permis să se reîntoarcă în țările lor în ultima decadă. Fără îndoială că monarhul spaniol și politica reformatoare pe care a susținut-o vor rămâne un model și o inspirație pentru regalitățile aflate în exil.

Exilul este nu numai al familiilor regale ca indivizi, dar și al unei instituții care aduce cu ea un întreg sistem de valori care urmează să transforme o societate sau indivizii la nivel colectiv. Politicile reformatoare și modernizările monarhiilor istorice europene dovedesc viabilitatea și continuitatea acestora în peisajul european. Evident, pentru regele Constantin al II-lea al Greciei, aflat în exil, ascensiunea pe tron a cumnatului său, Juan Carlos, are o semnificație specială, de familie, dar și prin genul de relații pe care le-a dezvoltat în continuare cu monarhii europeni. Și familia regală română este înrudită cu cea spaniolă, regina Sofia fiind vară primară a regelui Mihai,

* Cercetător, Muzeul Național de Istorie a României, Compartimentul de Istorie Modernă și Contemporană din cadrul Secției de Istorie Modernă, Medievală și Contemporană; doctor în istorie.

pe filiera Reginei-Mamă Elena. Apoi mai existau două înrudiri prin intermediul reginei Maria, care era vară primară cu Victoria Eugenia, regina consoartă a Spaniei, iar sora mai mică a Mariei, Beatrice, era căsătorită cu Alfonso, Infantele Spaniei.

Adeseori succesiunea la tron în monarhii s-a constituit în subiect de interes european, iar după 1990, dar mai ales cu începutul secolului al XXI-lea, s-a globalizat această difuzare a informațiilor despre modernizare versus tradiție în monarhii. În secolul al XXI-lea, succesiunea la tronul spaniol a generat un război în Europa (franco-prusac), iar unul din subiecți era Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen, fratele regelui Carol I al României, căruia i se propusese tronul spaniol.

Tot în secolul al XXI-lea, regina Victoria a Marii Britanii era considerată bunica Europei, prin șirul de alianțe matrimoniale care se difuzase prin intermediul copiilor sau nepoților săi. Secolul al XXI-lea avea modele inspiratoare, cum era cel al reginei Victoria sau al țarului reformator Alexandru II al Rusiei, dar este evident că, pentru orice stat, monarhul se constituia în model pentru subiecții săi, pentru popor. Regele Carol I sau regele Ferdinand au contribuit alături de elita politică și culturală a vremii la marile evenimente din istoria țării, cum ar fi independența, unirea din 1918, politica de reforme, prima Constituție a României moderne, adoptată în vara lui 1866, având ca model cea a regatului belgian, apoi Constituția din 1923, care stabilea noul status quo, schimbările produse în urma războiului etc.

Harta Europei se trasa și din acest punct de vedere al intereselor geopolitice fondate și pe legături matrimoniale. În sud-estul Europei, marile puteri preferau să recunoască suveranitatea unor state prin venirea pe tronul acelor state a unor principii străini. Așa s-a fondat dinastia în România prin venirea lui Carol din familia Hohenzollern-Sigmaringen, dar care era pe jumătate german și pe jumătate francez. Rămas fără descendenți, cu acordul familiei de Hohenzollern, principe ereditar este numit din 1889 Ferdinand, nepotul lui Carol. Căsătoria acestuia cu Marie Alexandra Victoria, principesă de Edinburgh, reprezintă un câștig important în domeniul alianțelor matrimoniale pentru dinastia României. Regina Maria, cum a intrat în memoria noastră, este nepoata reginei Victoria, dar și a țarului Alexandru al II-lea. Bunica sa, regina Marii Britanii, regreta că Maria a plecat într-o țară atât de îndepărtată, căsătorindu-se prea devreme, deoarece ar fi preferat o alianță matrimonială cu nepotul ei, viitorul rege George al V-lea. Dar norocul Mariei și al nostru a fost să avem o regină care l-a sprijinit pe regele Ferdinand în momentul dificil al alegerii intrării în război alături de Antantă, în august 1916. Sacrificiile personale pentru monarhi adeseori rămân necunoscute în epocă sau pentru mai mult timp, ele urmând să fie redescoperite și înțelese ulterior.

Monarhiile europene au suferit schimbări dramatice la sfârșitul Primului Război Mondial. În Germania, Kaiserul fusese obligat să abdice în 1918. Wilhelm al II-lea s-a refugiat în Olanda, țară neutră în timpul războiului, unde a rămas pentru tot restul vieții¹. În Austro-Ungaria, Karl de Habsburg, împărat al Austriei și rege al Ungariei (sub numele de Carol al IV-lea), a abdicat în 1918 și a plecat în exil, în Elveția. Noile

¹ Regina Wilhelmina a Olandei a refuzat să-l extrădeze pe Kaiser Aliaților după încheierea armistițiului. Acesta a murit în 1941.

state Austria și Ungaria au adoptat Constituții noi și legi speciale² care aboleau dreptul de succesiune al Habsburgilor. Tratatul de pace nu au făcut referință la Casa de Austria și problemele sale. Dar, în februarie 1920, la Conferința Ambasadorilor, Puterile Aliate au declarat că nu vor sprijini o restaurație habsburgică³. După câteva încercări de a-și relua tronul Ungariei, în martie și octombrie 1921, Carol s-a autoexilat în Madeira, unde a și murit, în 1922. Dintre toți monarhii, soarta cea mai tragică au avut-o țarul Nicolae al II-lea și familia sa, care au fost uciși de bolșevici.

În România, monarhia a ieșit din război stabilă, instituția având un uriaș prestigiu în rândurile populației. Regele Ferdinand și regina Maria asigurau o relativă stabilitate politică, în comparație cu alte state balcanice. După Primul Război Mondial numai trei din nepoatele reginei Victoria rămăseseră pe tronurile Europei: Maria în România, Maud în Norvegia și Ena în Spania. Pe continent alți nepoți ai „bunicii Europei” aveau destine atât de diferite: Alexandra, țarina Rusiei, a fost omorâtă; împăratul Wilhelm II plecase în exil în Olanda, iar Sophie, regina Greciei, a luat calea exilului în Elveția, întorcându-se însă în Grecia, alături de rege și familie, în decembrie 1920.

Revenind la fondatorii de dinastii din sud-estul european, în cazul Bulgariei a fost o primă încercare prin Alexandru Battenberg, un nepot al țarului Alexandru al II-lea al Rusiei, dar care n-a rezistat, urmând ca din 1887 să accedă la tron Ferdinand de Saxa-Coburg-Gotha-Kohary, cunoscut ca țarul (regele) Ferdinand I al Bulgariei și să pună bazele unei noi dinastii.

La fel, în Grecia o primă încercare s-a făcut în 1832, când Othon (Otto), principe de Bavaria, a devenit rege al Greciei și care pleacă în exil treizeci de ani mai târziu. Succesorul său a fost George I, rege al Greciei din 1863, care era născut principe al Danemarcei, cunoscut sub numele de Christian, fiul regelui Christian al IX-lea, supranumit și „socru Europei”. Două din ficele regelui Christian al IX-lea al Danemarcei devin regine, Alexandra este regină consoartă a Marii Britanii prin căsătoria cu Edward Principe de Wales (viitorul Rege Edward VII), iar Dagmar prin căsătoria cu țarul Alexandru III devine cunoscută ca Maria Feodorovna, țarina Rusiei. Regele George I al Greciei, provenind din Casa Regală daneză, avea conexiuni dinastice și cu Casa Regală a României, prin filiera Reginei-Mamă Elena, care era nepoata acestuia.

În cazul Serbiei (ulterior Iugoslavia) lucrurile au stat diferit. Dinastia a fost locală, mai întâi Obrenovici, apoi din 1903 dinastia Karagheorghevici, fondată de Petru I, străbunicul actualului Principe de Coroană Alexandru. Mai era dinastia locală în Muntenegru, unde Nikola a fost principe din 1860, proclamându-se rege în 1910 și fondând dinastia Petrovici-Njegosh. Când Muntenegru a fost încorporat în Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor, în noiembrie 1918, Regele Nikola nu a recunoscut acel fapt politic și a plecat în exil în Franța.

În Albania marile puteri au adus pe tronul de la Tirana, pentru scurt timp, pe Wilhelm, principe de Wied, nepot al reginei Elisabeta a României. După război și

² Ungaria, Legea 47/ 6 noiembrie 1921.

³ G.A. Pordea, *Ardealul și Habsburgii*, Madrid, 1956, p. 16.

obținerea independenței, în 1925 este proclamată republica condusă de un lider local, Ahmed Zogu. În 1928, Albania redevine monarhie cu o dinastie locală, iar Zogu se autoproclamă rege sub numele de Zog I.

România, Bulgaria, Grecia sunt singurele state din sud-estul Europei unde fondatorii dinastiilor au fost principii înrudiți cu marile case regale europene și care au fost acceptați de marile puteri pentru a accede la tronurile acestor țări. Serbia, ulterior Iugoslavia, Muntenegru și Albania, cu excepția celui interludiu eșuat al Principelui de Wied, au avut dinastii locale.

Zona balcanică s-a dovedit a fi de-a lungul istoriei moderne și recente o regiune cu schimbări succesive de regimuri politice, uneori căpătând aspecte dure, violente, asasinate politice, guverne militare, adeseori dictaturi. Câștigul esențial în monarhii l-a constituit modernizarea pe linii europene a acestor state și desăvârșirea procesului de unificare națională. În cazul României nu a existat atât de multă violență politică în comparație cu statele din jurul său, iar crearea României Mari la sfârșitul Primului Război Mondial este cel mai reușit exemplu de unificare națională din regiune.

În timp ce monarhiile vechi își creaseră alianțe matrimoniale în majoritatea caselor regale europene, astăzi aceleași monarhii cu tradiție au acceptat modernitatea prin încheierea de căsătorii ale principilor sau principeselor cu persoane obișnuite, fără titluri regale sau aristocratice. Vechile exiluri produse în urma Primului sau celui de-al Doilea Război Mondial au schimbat destinul monarhilor, care s-au adaptat la o viață normală, în schimb exilul monarhilor după 1989 în estul Europei a căpătat noi forme, fiind într-o tranziție ca și societățile care au renăscut treptat în urma căderii Cortinei de Fier.

Astăzi, poate mai mult decât ieri, căsătoriile regale, cât și exilurile sau existența într-o formă semi-oficială a caselor regale în republici, stau în atenția jurnaliștilor și a istoricilor. Suveranii și descendenții lor sunt figuri publice și au stârnit interesul presei și al fotografiilor de-a lungul timpului, dar astăzi, datorită internetului și a mijloacelor de socializare, multiplicarea imaginilor și a informațiilor despre familiile regale a atins un apogeu. Aceasta presupune publicitate fără costuri și reprezintă un balon de oxigen pentru imaginea accesibilității regalității și a popularității sale. Pentru regalitatea sud-est europeană, care a trăit multe decenii în exil, acest tip de publicitate poate fi atuul începutului de mileniu în misiunea lor.

Exilul Regelui Mihai

Exilul Suveranului și al familiei regale române se integrează evenimentelor complexe derulate după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial în partea de sud-est a Europei. Exilul regal este parte a exilului românesc, reprezentând România în noua configurație geopolitică denumită *statele captive în timpul Războiului Rece* (țările care se aflau într-un regim comunist și în sfera dominației U.R.S.S.). În cadrul emigrației acelei perioade, exilurile regale au avut o simbolică aparte, monarhul fiind sufletul unei societăți, care, înlăturat abuziv, și-a continuat misiunea, păstrându-și suveranitatea dincolo de teritoriu.

Exilul reprezenta o forma de existență nedreaptă impusă forțat monarhilor, care începuse mai devreme cu Zog I al Albaniei, sau Petru II al Iugoslaviei, continuând apoi cu Simeon II al Bulgariei și Mihai I al României. Acestea sunt destine influențate de schimbările regimurilor politice din Balcanii ruseficate, iar viața suveranilor și a descendenților a fost pentru totdeauna influențată de efectul devastator produs de comunism în țările lor. În România monarhia a supraviețuit încă doi ani după sfârșitul războiului, chiar spre surprinderea cercurilor politice occidentale, și aceasta datorită popularității regelui. După abdicarea regelui Mihai, în sud-estul Europei mai rămăsese pe tron doar unchiul său, regele Pavlos al Greciei.

Plecarea forțată a regelui Mihai în exil, împreună cu Regina-Mamă Elena, în noaptea de 3 spre 4 ianuarie 1948, avea să însemne începutul exilului. La vestea abdicării forțate, principesa Ana Bourbon-Parma a fost intervievată. Postul de radio Londra anunța la 1 ianuarie 1948 că aceasta a declarat, în Copenhaga, că așteaptă vești de la regele Mihai și că n-a obținut legătura telefonică cu el. Principesa a spus că nu va părăsi Copenhaga până când nu va primi știri. În încheiere ea a declarat: „Oriunde va merge îl voi urma. (...) Abdicarea a fost o surpriză pentru mine. Am auzit știrea la radio, pe când eram la masă”⁴.

Radio „Vocea Americii” în limba română transmitea declarația unui purtător de cuvânt din suita Regelui, pe 5 ianuarie 1948, la ora 19.15: „Regele Mihai nu a abdicat în mod voluntar... Cu trei zile înainte de abdicare, ministrul de război Bodnăraș a venit de la Moscova, de unde se bănuiește că a adus cererea de abdicare”⁵. Ajunși la Lausanne, regele și Regina-Mamă erau așteptați de peste 100 de reporteri și fotografi. Associated Press consemna: „Mihai părea surprins de a forma obiectul aclamațiilor și nu zâmbea în timp ce își croia drumul prin marea mulțime ce se strânsese la gară spre automobilul ce-l aștepta”⁶. „Le Figaro”⁷ publică articolul *Pas d'argent, bagages inspectés, manifestations interdites (Fără bani, bagaje inspectate, manifestații interzise)*, descriind contextul în care regele a plecat din țară. Titlul este sugestiv, cu atât mai mult cu cât în România anilor '90 s-a făcut multă propagandă anti-monarhică de către noua putere referitoare la averea regelui. În același ton, postul „Radio Londra”, în limba română, și-a încheiat emisiunea din 7 ianuarie 1948 cu următoarele cuvinte referitoare la efectul produs de înlăturarea monarhiei: „România începe poate cel mai greu an al istoriei sale; dorim românilor să-și păstreze tot curajul pentru înțelegerea dificultăților”.

Principalul demers public al Regelui Mihai era al publicizării evenimentelor din 30 decembrie 1947 și a nerecunoașterii unui act impus prin forță. De la prima declarație din exil a regelui Mihai au trecut mai bine de 65 de ani, când în cadrul unei conferințe de presă organizată la Londra pe 4 martie 1948, s-a explicat lovitura de stat comunistă:

„În dimineața zilei de 30 decembrie 1947, Dl. Petru Groza și Gheorghiu-Dej, membri ai Cabinetului Român, mi-au prezentat textul actului de abdicare,

⁴ Arhivele Naționale ale României (ANR), fond *Serviciul Special de Informații* (SSI), dosar 7/1947, f. 395.

⁵ ANR, fond SSI, dosar 7/1947, f. 123.

⁶ *Ibidem*.

⁷ „Le Figaro”, nr. 1031, 6 ianuarie 1948.

îndemnându-mă să semnez actul imediat. Amândoi s-au prezentat la Palatul Regal după ce acesta a fost încercuit de detașamente armate, informându-mă că mă vor socoti răspunzător pentru vărsarea de sânge ce va urma ca o consecință a instrucțiunilor ce le emisese deja în caz că nu voi semna în cadrul limitei de timp impusă. Acest act mi-a fost impus cu forța de un Guvern instalat și menținut la putere de o țară străină, un Guvern total nereprezentativ pentru voința poporului român [...]. Îndepărtarea monarhiei constituie un nou act de violență în politica de subjugare a României. În aceste condiții, nu mă consider obligat în niciun fel de acest act care mi-a fost impus. Cu neclintită credință în viitorul nostru, animat de același devotament și dorință de a munci, voi continua să servesc poporul român, de care destinul meu este legat inexorabil”⁸.

Vizitele Regelui de la începutul lui 1948 la Londra sau Washington sunt menite să arate opiniei publice internaționale adevărul despre contextul abdicării sale forțate. Ecoul mediatic a fost mare. Presa britanică, spre exemplu, a publicat declarația Regelui. De asemenea, preocuparea noului regim comunist de la București era mare față de demersurile Regelui, astfel încât note informative ale securității consemnau sursele mass media care scriau despre Rege:

„Toate ziarele reproduc azi declarația lui Mihai. «Times», sub titlul *Mihai despre abdicarea impusă prin forță*, [o] citează întregime. Declarația a făcut impresie. Idem cele declarate pe vaporul Queen Elisabeth referitor [la] intenția căsătoriei în Danemarca [în] viitor[ul] apropiat, aranjamentele fiind încă nepuse la punct. «Daily Telegraph», sub titlul *Mihai repudiază abdicarea*, subliniază că Mihai și Elena au dejunat la Buckingham Palace, cu regele, regina Angliei și restul familiei regale și citează declarația fără comentarii. „Manchester Guardian”, cu titlul *Comuniștii au forțat [pe] Mihai să abdice*, citează [în] întregime declarația, menționând dejunul [la] palat. «Daily Herald» intitulează declarația *Mihai întrerupe voiajul pentru a repudia abdicarea fără comentarii*”⁹.

Regele Mihai este continuatorul democrației, dincolo de țară el a păstrat vie dorința de restabilire a instituțiilor democratice. Acestea s-au conservat prin rege, dar și prin intermediul reprezentanților emigrației române de după 1947, cei care au păstrat legăturile cu familia regală de-a lungul exilului.

Regele și constituirea Comitetului Național Român

Anul 1949 a reprezentat un an important pentru emigrația română, care îl recunoaște pe rege ca factor constituțional, acesta consfințind crearea unui nou organism, Comitetul Național Român. În perioada 1946-1949 se formaseră comitete sau consilii naționale de către elitele politice exilate din Bulgaria, Cehoslovacia, România și Ungaria, cel al Poloniei fiind creat mai devreme. Comitetele pentru Albania și statele baltice s-au format sub egida Adunării Națiunilor Europene Captive

⁸ M. Ciobanu, *Regele Mihai și exilul românesc*, Editura Princeps, Iași, 1994, p.103-104

⁹ Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), fond SIE 6069, vol.1, f. 50.

(ACEN), creată pe 20 septembrie 1954 și care a funcționat sub această formulă până în 1972.

Exponenții partidelor politice istorice se constituiseră, prin demersurile lor, în diverse asociații, ligi, cu diverse specificități, de la cele culturale, religioase, academice la cele politice sau chiar militare (cum a fost inițierea în 1962 a clubului regal al aviatorilor). Constituirea Comitetului Național Român pe 10 mai 1949 a reprezentat un moment cu o semnificație aparte, ziua sărbătorii naționale din Regat, simbolistica fiind legată de regalitate și independența României. CNR reprezenta guvernul în exil al României, primul președinte fiind ultimul premier al României democratice, generalul Nicolae Rădescu. Și atunci și mulți ani mai târziu, regele Mihai a amintit de însemnătatea alegerii generalului Rădescu în fruntea CNR, reprezentând continuitatea democrației prin aceste noi forme de organizare politică a exilului românesc. Regele spunea: „Generalul Rădescu fusese în țară ultimul prim ministru numit de noi în condiții de libertate [...]. Am vrut să se știe că există o continuitate în felul nostru de a vedea lucrurile”¹⁰.

Postul de radio „Vocea Americii” din 10 mai 1949 transmitea mesajul Comitetului Național Român condus de generalul N. Rădescu, mesaj adresat românilor din țară: „Români, cu aprobarea Majestății Sale Regelui și pe pământ american am constituit Comitetul Național Român. Reprezentanți ai celor trei partide democratice și bărbați din afara partidelor, ne-am pus energiile împreună și toată iubirea noastră de țară ca să luptăm pentru eliberarea României. [...] Lumea civilizată știe acum că România este subjucată prin forță și viclenie de o putere străină și terorizată de un așa zis guvern instalat la cârma țării, numai prin voința implacabilă a acelei puteri. Lumea civilizată știe că așa zisul guvern de la București nu este decât un instrument în slujba imperialismului ruso-comunist care terorizează o națiune întregă prin cele mai crude mijloace. [...] Misiunea noastră va fi să luminăm și mai mult opinia publică din toate țările democratice asupra tragediei țării noastre”¹¹. Mesajul regelui cu prilejul acelei semnificative zile de 10 mai 1949 confirma importanța istorică a acelui comitet național: „Am satisfacția să dau aprobarea Mea în această zi la formarea Comitetului Național Român, care își va închina toate puterile sale luptei pentru eliberarea Patriei”¹².

Revista „America” nr. 56 din 14 mai 1949 publica Proclamația Regelui Mihai, menționând că „a fost transmisă fraților din România de către posturile de radio ale guvernului american («Vocea Americii»». Guvernul român a căutat să împiedice transmisiunea, cu aparate speciale, emițând tot felul de sunete care să acopere «Vocea Americii»”¹³. Constituirea CNR la acea dată a fost aleasă simbolic, fiind legată de independența națională și întemeierea Regatului, așa cum monarhul român identifica ziua de 10 mai.

¹⁰ Mircea Ciobanu, *op. cit.*, p. 16.

¹¹ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe(AMAE), fond 220 SUA 25, f. 42.

¹² AMAE, Fond 220 SUA 25, f. 44.

¹³ *Ibidem*.

Monarhii în exil au contribuit substanțial, prin demersurile lor, la istoria internațională. Exilul arată prin manifestările sale limitele naționalismului est european din regimurile totalitare.

Declarațiile din exil ale regelui au constituit principalele mijloace de comunicare cu compatrioții. Acestea aveau o simbolistică aparte, fiind legate de sărbătorile fundamentale ale României democratice: ziua independenței, 10 mai, Crăciunul, Anul Nou sau de evenimente importante, cum era unirea de la 1918. Discursurile arătau ce fel de ceremonii și tradiții au supraviețuit în exil, ele reflectând modul în care regele și familia sa au rămas în legătură cu țara prin intermediul mass mediei internaționale occidentale, a Comitetului Național Român, al emigrației române care păstrase legătura cu familiile din țară.

Schimbarea brutală a regimurilor politice din sud-estul Europei după cel de-al Doilea Război Mondial și noua hartă a Balcanilor, aflată sub influența totalitarismului sovietic, arată și divizarea dinastiilor europene sub incidența noilor sfere de influență geopolitică. Familiile regale ajung astfel să aibă noi raporturi determinate de pierderea tronului și plecarea forțată din fostele regate, acum acaparate de regimurile comuniste.

Regele și familia sa

Nunta regelui Mihai cu principesa Ana de Bourbon-Parma s-a stabilit pentru Atena în ziua de 10 iunie 1948. După plecarea sa în exil, regele Mihai a rămas constant sub lupa serviciilor secrete comuniste. Conform rapoartelor întocmite de securitate¹⁴, era știut că nunta urma să aibă loc la Atena, și nu în Elveția, fiind dorința reginei Elena, care era înrudită cu familia regală greacă. Dacă s-ar fi desfășurat la Lausanne, atunci „actul de căsătorie ar fi fost întocmit după numele de stare civilă de pe pașapoarte, conform legislației elvețiene, adică cu numele de Hohenzollern-Sigmaringen. La Atena ceremonia se va face în rit ortodox, în vederea moștenitorilor; la Atena ceremonia va putea lua un caracter «regesc» cu fastul cuvenit”, preciza informatorul securității. Orice amănunt era consemnat în rapoartele și notele informative alcătuite de securitate.

Regele Mihai și familia sa au locuit pentru scurt timp în Elveția, apoi în Marea Britanie, unde avea relații apropiate cu familia regală britanică, în cele din urmă stabilindu-se în Elveția. Dar în același timp vizitele la Florența sau Copenhaga la familie au fost constante. Regele Simeon al Bulgariei ajunge în Spania, unde își stabilește reședința, tot într-un Regat. Mătușa Regelui Mihai, regina Maria a Iugoslaviei, era deja stabilită în Anglia din 1939, în timp ce principele Nicolae a trăit în Italia, Elveția, și apoi în Spania, fiind exilat mai înainte de regele Carol al II-lea, datorită căsătoriei morganatice cu Ioana Doletti Dumitrescu. Regina-Mamă Elena trăia în exil lângă Florența în Italia, principesa Elisabeta a României, fostă regină a Greciei, locuia la Cannes, în Franța, iar Ileana căutase exilul în Elveția, Argentina, stabilindu-se în Statele Unite ale Americii. Tatăl regelui Mihai, Carol al II-lea al

¹⁴ Vezi ACNSAS, SIE 6069, vol. 1.

României, se afla în exil din septembrie 1940 pentru scurt timp în Spania, apoi în Mexic, Brazilia, apoi și-a petrecut ultimii ani de exil în Portugalia.

Pentru regele Mihai, prima decadă de exil a dus la extinderea familiei cu patru copii, principesele Margareta, Elena, Irina și Sofia. Regina Ana a devenit un adevărat companion al regelui în anii de tranziție către noile schimbări ale vieții de exil caracterizate prin dificultăți și restricții. În 1964, la Copenhaga s-a născut ultima fiică a regelui, principesa Maria. Având cinci fete, pentru rege și regină s-a ridicat o nouă problemă, privitoare la succesiune și clarificarea juridică. Principesa Margareta, primul născut, a fost considerată de tatăl ei, regele Mihai, ca moștenitor al Coroanei Române încă de la naștere. Regalitatea în exil a configurat adaptabilitatea monarhilor la noua viață, regele Mihai locuind în Elveția, iar Regina-Mamă în Italia, acolo unde avea o proprietate de la începutul anilor '30.

Anii '50 au fost importanți pentru exilul Regelui Mihai și al familiei sale. Erau legați de activitatea cu nou constituitul Comitet Național Român, corespondența cu emigrația română din SUA, Europa și America Latină. În același timp, în plan personal regele Mihai s-a mutat de mai multe ori, din Elveția în Marea Britanie și din nou în Elveția. A călătorit des în Italia, la Florența cu precădere, în Danemarca, America sau Franța. A schimbat mai multe meserii, de la ferma din Marea Britanie la Compania Lear sau Metravel, apoi broker la New York.

Continuitate în exil

Alături de Rege, „guvernul” în exil (CNR) consfințea autoritatea recunoscută regelui. Doctrinile dreptului internațional recunosc dreptul existenței *de jure* a guvernelor în exil și a Caselor regale depozitate, înlăturate. Acțiunile celor din estul Europei au rămas fără consecințe, devenind nugatorii, o expresie a faptului că marile puteri dețineau relații diplomatice cu statele comuniste, iar susținerea lor inițială, din prima parte a Războiului Rece, s-a diminuat în timp.

Puterea de simbol a regelui era recunoscută de Comitetul Național Român, astfel M. Fărcășanu scria generalului Petre-Lazăr, cu prilejul inaugurării postului de radio Europa Liberă la New York, pe 11 iunie 1950: „Între 1 și 4 iulie 1950 se va inaugura Postul de Radio Europa Liberă. Aceasta stație de radio lucrează la New York și este condusă de Comitetul Național (american) pentru Europa Liberă. Emisiunile stației sunt îndreptate spre țările subjugate de Soviete [...]. Comitetul consideră că glasul Majestății Sale, care nu a fost auzit de atâta timp în țară, va aduce îmbărbătare și speranță. Această înregistrare se poate face într-un studio din Florența”¹⁵.

În același spirit, politica SUA s-a manifestat clar în sprijinul comitetelor naționale formate care reprezentau statele captive, aflate sub ocupația regimurilor comuniste. Astfel, în mesajul dat Societății Americane a Editorilor de Ziare pe 16 aprilie 1953 președintele SUA declara că „noi vedem ca un țel politic independența națiunilor din Estul European”. În același an, Dwight Eisenhower a adresat, cu

¹⁵ M. Ciobanu, *op. cit.*, p. 232.

prilejul zilei de 10 mai, o Proclamație în care vorbea despre recunoașterea simbolisticii acestei zile, asociind-o cu regalitatea și rolul ei în istoria României: 10 mai 1866 – proclamarea lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen ca Principe al României, 10 mai 1877 – proclamarea independenței României, 10 mai 1881 – încoronarea lui Carol I ca Rege al României, ca urmare a proclamării regatului (14 martie 1881). „În 1948 regimul actual din România a hotărât că această zi a independenței nu mai corespundea de mult evoluției istorice și a înlocuit-o cu nouă mai, «ziua victoriei finale a Rusiei asupra Germaniei»”, amintea Eisenhower în mesajul său. Totodată, prin afirmațiile făcute indirect, el susținea exilul românesc reprezentat de CNR și regele Mihai, românii fiind captivi într-un regim impus prin forță: „cu toate ordinele date de actualul guvern, noi știm că Poporul Român, captiv în propria lui țară, celebrează în inima lui ziua următoare, așteptând cu credință și curaj restaurarea libertăților lui”¹⁶.

Ziarul „Scânteia” din 17 mai 1953 dă o replică mesajului Președintelui american, printr-un articol intitulat *Despre un mesaj al președintelui Eisenhower*¹⁷, în care amintea: „Președintele Eisenhower vorbește în mesajul său despre *patria captivă* a poporului român. Trebuie spus că poporul nostru a fost într-adevăr rob în patria sa captivă – pe vremurile de tristă amintire ale monarhiei”. Totodată, presa comunistă amintește cui se datora libertatea poporului român: „Uniunii Sovietice îi datorează România eliberarea sa, dezvoltarea sa pașnică și înfloritoare”¹⁸.

O notă către Ministerul Afacerilor Externe – Direcția III din 14 mai 1955 sintetiza politica americană față de semnificația zilei de 10 mai, fără a aminti în mod direct conexiunea cu Regele Mihai: „Cu prilejul zilei de 10 mai, sărbătorită de reacțiunea română din străinătate, Departamentul de Stat a dat publicității o declarație dușmănoasă împotriva regimului democrat din R.P. Română [...]. În 1953 președintele Eisenhower a adresat poporului român un mesaj, declarând că ziua independenței României trebuie să fie sărbătorită pe 10 mai și nu pe 9 mai; că «poporul român este captiv în propria lui țară și că așteaptă eliberarea» [...]. În 1954 atât Eisenhower, cât și Dulles au repetat în linii generale cele expuse în 1953. [...] În anul 1953 ziarul "Scânteia" a fost acela care a dat răspunsul convenit mesajului lui Eisenhower, iar în 1954 în discursul său de 23 august tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a arătat că «în ceea ce privește pe România lucrurile au ajuns până acolo încât guvernării americani, care-și zic pasămite 'republicani', și-au făcut obiceiul de a publica în fiecare an o declarație în care se aduc amare reproșuri poporului român că a aruncat de pe tron dinastia Hohenzollernilor»”¹⁹.

Departamentul de Stat a dat publicității o declarație semnificativă în 10 mai 1955: „La 10 mai 1877 poporul român a rupt lanțurile în care îl țineau legat stăpânii străini și a proclamat independența sa națională. După 4 ani, în aceeași zi, și după multe sacrificii, el a încoronat pe primul său suveran. Până în ultimii ani, ziua de 10 mai era sărbătorită de toți românii, deoarece ea simboliza evenimentele istorice legate

¹⁶ AMAE, fond 220 SUA 25, f. 1.

¹⁷ „Scânteia”, nr. 2663, din 17 mai 1953, f. 3.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ AMAE, fond 220 SUA 25, f. 5. Vezi și postul de radio „Vocea Americii”, 10 mai 1955, ora 22.

de nașterea unei Români libere. Regimul comunist din România a interzis sărbătorirea acestei zile de independență națională din motive lesne de înțeles”²⁰. Anul următor Departamentul de Stat făcea o declarație similară, subliniind importanța zilei de 10 mai în istorie, din anii emblematici pentru regalitate: 1866, 1877, 1881.

Perioada Războiului Rece a însemnat intensificarea activității exilului românesc, în care regele Mihai s-a confruntat cu diverse facțiuni, care au dus și la divizarea organizațională a C.N.R., la schimbarea competenței, discuții cu privire la înnoirea elitelor sau demisii.

Dosare, informatori, note

Monarhii în exil au fost supravegheați de noile regimuri comuniste. Miniștri, diplomați, politicieni din noile configurații statale au considerat fostele dinastii o amenințare. Arhivele celei de-a treia republici franceze dețin numeroase dosare despre legitimiști, Orleans și Bonaparte, sau poliția politică prusacă vorbea despre posibilul pericol din partea opoziției regaliste.

Sub lupa securității stătea principalul simbol al anticomunismului, reprezentat de personalitatea Suveranului. Câteva exemplificări din însemnările, notele sau rapoartele securității despre monarhul României din arhiva CNSAS, cuprinse în dosarul regelui Mihai I, poartă registrul specific al limbajului regimului comunist, dominat de exagerări, deformări, iar altele rezumat la consemnarea strictă de evenimente și întrevederi. Regele era numit de către securitatea comunistă Mihai de Hohenzollern, primind și numele de cod Rex, Leon sau Străinul.

În lecturarea unor asemenea documente deținute de securitate trebuie luat în considerație contextul în care au fost scrise, faptul că regele Mihai a rămas din momentul plecării în exil un simbol al democrației și anticomunismului. Astfel, din februarie 1948 securitatea prezenta o notă informativă privitoare la rolul suveranului în cadrul exilului românesc: „În urma unei întrevederi între Gr. Niculescu-Buzești și reprezentanții din SUA ai lui «Royal Dutch» și «Standard Oil», aceștia din urmă și-au luat angajamentul de a acorda ajutorul financiar așa zisei «mișcări de eliberare», punând însă condiția ca Mihai să ia conducerea. Crețeanu, Gr. Gafencu și Vișoianu au pornit o campanie de popularizare a lui Mihai, pe care îl reprezintă ca pe un erou al rezistenței contra Sovietelor și ca pe o figură romantică. Mihai a fost îndemnat de către Niculescu Buzești să se căsătorească cât mai repede, fiind de părere că aceasta îi va mări popularitatea. De asemenea, se plănuiește ca Mihai să vină în Statele Unite. Se crede că ar fi fost convinși câțiva membri ai congresului să susțină «rezistența» și să mijlocească o vizită a lui Mihai la Casa Albă”²¹.

Documentele elaborate de securitate, dosarele informative aduc în lumină date noi despre viața Regelui și a familiei sale, modalități de recrutare de noi informatori apropiați sau cunoștințe ale acestora sau ale diferiților emigranți români care aveau contacte la Casa Regală.

²⁰ *Ibidem*, f. 6.

²¹ ACNSAS, SIE 6069, vol.1, f. 24.

În paralel, unele documente diplomatice amintesc contextul în care s-au afirmat relațiile emigrației cu suveranul sau prezintă observații ale unor diplomați cu privire la unele evenimente din case regale europene unde a fost de față familia regală română sau atunci când n-a fost reprezentată, așa cum a fost cazul în iunie 1953, la ceremonialul încoronării reginei Elisabeta a II-a a Marii Britanii.

În anul încoronării regelui George al VI-lea (1937), când regele Mihai participase în calitate de principe Moștenitor, erau 11 monarhi, un regent, o mare ducesă și doi principii domnitori prezenți la ceremonii. În iunie 1953 deja dispăruseră șase regate și numai unul dintre suveranii prezenți, Haakon al Norvegiei, fusese căsătorit cu o nepoată a reginei Victoria. Spre deosebire de Europa secolului al XIX-lea, în perioada postbelică se modificase harta familiilor regale și a monarhiilor. Sub vicisitudinea războaielor, dinastiile se divizaseră în tabere diferite, altele luând drumul exilului sub efectul noilor sfere de influență, fapt reflectat și prin prezența sau absența de la marile ceremonii regale ce-au urmat celui de-al Doilea Război Mondial.

Exiluri regale diferențiate

Relațiile regelui Mihai cu importante Case regale europene au fost de ordin particular, relații de familie sau chiar primiri oficiale, așa cum au continuat să fie în Grecia, unde Regele Pavlos continua să-și primească nepotul cu onoruri oficiale regale, iar mai târziu în aceeași manieră a procedat și regele Constantin al II-lea al Greciei. Totodată, regalitatea exilată trebuia să fie acceptată de elitele europene, în special de familiile regale. Imaginea publică trebuia să reflecte statutul regal.

Au existat puncte comune ale exilului, dar și deosebiri, la această problemă MS Regele Mihai mi-a explicat că „în exil, bulgarii, iugoslavii și cu noi treceam prin aceleași buclucuri. Cu toții trebuia să existăm în același fel, fără țară, cu aceeași tristețe. Pentru a trăi într-o minimă decență și a ne câștiga existența am fost nevoiți să lucrăm. Diferența dintre mine și ceilalți monarhi exilați era că ei își luau mai multă libertate decât îmi puteam permite eu. Ei au fost nevoiți să plece înaintea mea și au avut răgazul să se adapteze mai repede. Eu mi-am lăsat țara, forțat să abdic, dar am plecat cu ea în minte și suflet și fiindcă m-am simțit întotdeauna dator ei îmi era peste puțință să o abandonez, cel puțin moral. Prin toate actele mele pe care le-am încercat în exil, am sperat că o pot salva”²².

Exilul familiei regale române este mai apropiat de cel al Serbiei, principesa Margareta argumentând ascendența comună în Anglia, vârsta sa oarecum apropiată de cea a lui Alexandru, Principele de Coroană al Serbiei și Iugoslaviei. Familia regală greacă, din punctul de vedere al principesei, este o generație puțin diferită. Regele Constantin este căsătorit cu Anne-Marie, sora unui monarh care conduce, respectiv regina Danemarcei, iar propria lui soră, regina Sofia, este soția unui rege, Juan Carlos al Spaniei. Pentru aceștia posibilitățile au fost diferite decât cele ale familiei regale române. „Dar, evident, spune Margareta a României, noi toți am fost exilați, am urmat

²² Interviu cu MS Regele Mihai I al României, realizat de Diana Mandache, iulie 2011. Diana Mandache, *Patrie și Destin. Principesa Moștenitoare a României*, București, Editura Litera, 2012, p. 26.

aceeași cale. Nu știu despre Bulgaria, pentru că Simeon este mult mai aventuros, a fost în exil în Egipt, unde familia regală italiană din partea mamei sale (născută Giovanna, principesă de Savoia) era acolo, aflată și ea în exil, a fost în mai multe locuri, apoi în Spania, și din nou este o generație diferită, dar am avut probabil experiențe similare”²³.

În exil, chiar familiile regale se diferențiau prin relațiile variate pe care le aveau cu casele regale aflate pe tron în Europa. Una era situația pentru familia regală română, care era înrudită imediat cu familia regală iugoslavă sau cu cea greacă, dar și cu cea britanică, așa cum multe din ele se înrudeau. Principesa Margareta mi-a mărturisit că a avut un anumit gen de criză de identitate, asemănătoare poate fiecăruia dintre noi, dar diferită datorită descendenței sale. „Când mergeam la o nuntă regală, noi nu eram împreună cu cei care făceau fotografiile oficiale, deci am simțit că suntem un fel de cetățeni de mână a doua și regele a simțit puțin acest lucru, pentru că atunci când a vorbit despre ce s-a întâmplat în România au fost puțini oameni care au ascultat foarte bine. Prințul Charles, regina Elisabeta au ascultat mereu, ei au fost foarte deschiși cu privire la România și la ce se întâmpla aici”²⁴. Reprezentanții monarhiilor nefuncționale prezentau probleme speciale legate de protocol, în fața lor având precedentă monarhii aflați pe tron, de aceeași situație plângându-se regele Constantin al Greciei pentru că principele Rainier al III-lea de Monaco era plasat mult mai bine decât el cu ocazia festivităților Jubileului reginei Elisabeta a II-a din 1977. Aceste situații legate de precedentă erau întâlnite la dineuri sau la fotografiile de grup, la alte evenimente majore regale europene.

Regele Mihai caracteriza relațiile cu familiile regale europene ca unele firești: „legăturile cu toate celelalte Familii le-am păstrat pe cât se putea. Fiecare aveam treburile noastre și ne întâlneam din când în când. Dar, altminteri, legăturile au fost totdeauna bune, în special cu Familia Regală a Greciei”²⁵.

Exil și identitate

În exil era dificil să te faci înțeles sau ascultat. Regele Mihai își aducea aminte că „suferința începea în momentul când a trebuit să vorbesc străinilor despre România și tragedia ei. Celor mai mulți le-a fost mai ușor să creadă că actul de abdicare a reprezentat voința poporului, decât să accepte că în comunism nimeni nu ia în seamă voința poporului”²⁶. Același lucru îl confirma Regina Ana, care recunoștea că „cea mai mare suferință a noastră în exil a fost faptul că nu aveam posibilitatea de a spune lumii ceea ce știam foarte bine, fiindcă lumea nu era dispusă să asculte adevăruri pe care istoria le-a confirmat”²⁷.

²³ Interviu cu ASR Principesa Moștenitoare Margareta a României, Diana Mandache, 15 februarie 2011.

²⁴ Interviu cu ASR Principesa Moștenitoare a României, Diana Mandache, 7 decembrie 2010.

²⁵ Interviu cu MS Regele Mihai I al României, Diana Mandache, iulie 2011.

²⁶ Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, București, Editura Humanitas, 1991, p.102.

²⁷ Vezi interviu acordat de MS Regele și MS Regina Ana lui Andrei Bădin, 27 martie 1999, în Liviu Vălenaș, *Regele Mihai printre noi*, Iași, Ars Longa, 1999, p. 686.

Mai mult, între 1972 și 1979 Regelui nu i se mai difuzaseră mesajele către țară de către „Radio Europa Liberă” sau BBC, motivul invocat de acestea fiind așa zisa «coexistență pașnică». Regele Mihai a explicat semnificația acelei expresii: „Adică eu aș fi împiedicat realizarea coexistenței pașnice cu regimul comunist din România! Am fost invitat la Londra la o întrunire în care se discutau probleme de politică internațională. La un moment dat, un reprezentant de la BBC – nu-i rețin numele – a vorbit despre relațiile cu Estul, susținând că nu există niciun comunist în acest post de radio, nici măcar o tendință procomunistă. Asta se petrecea tocmai în momentul când promisem de la BBC o scrisoare oficială prin care mi se transmitea că nu mai e cazul se mi se înregistreze mesajele [...]”²⁸. Explicația a dat-o chiar regele la acea întrunire de la Londra, unde a afirmat că după ce acel post de radio convenise cu Uniunea Sovietică să nu-i mai brueze emisiunile imediat au fost stopate mesajele sale către români.

Abia în 1979 este reluată tradiția: „au trecut treizeci și doi de ani de când n-am mai călcat pământul patriei și suntem încă despărțiți unii de alții [...]. Astfel, s-au scurs aproape zece ani în care, preferând să tac, decât să nu-mi pot destăinui nestingherit tot gândul și tot păsul, nu v-am vorbit de Anul Nou [...]. Dar, din păcate, greutățile, necazurile și amărăciunea exilului – ce n-au cruțat pe nimeni –, apoi zadarnicele dezbinări, rivalități și certuri ivite printre unele grupuri de refugiați politici, iar, în sfârșit, neînțelegerea, ba chiar nepăsarea și egoismul anumitor țări libere, toate acestea m-au silit a-mi însuși purtarea de rezervă cumpănită, care – spre marea mea durere – a fost adeseori greșit interpretată”²⁹.

Pentru fiicele Regelui și ale Reginei acei ani erau dominați de o „criză de identitate, care a existat pentru că țara era interzisă”³⁰. La aceasta se adăuga și divizarea exilul românesc, cu intrigi, orgolii, unde și securitatea avea conexiuni. Regina Ana a încercat să se apropie de diaspora română, dar intriga domina discuțiile, oamenii erau suspicioși, spunând unii despre alții: „ăștia sunt naziști,ăștia securiști. A fost foarte greu, pentru că erau divizați. A fost dureros. Și în Elveția la fel, și la Paris la fel. Peste tot a fost foarte greu pentru exilul românesc și dificil de găsit oameni de valoare. Când vin oameni de valoare, imediat sunt înlăturați de ceilalți”³¹. Au existat mai multe asociații, organizații care au conlucrat în scopuri nobile pentru România, dar în același timp unii români nu renunțaseră la disputele politice nici măcar în exil.

Atenția mass mediei s-a reorientat odată cu schimbarea produsă la Kremlin prin venirea lui Mihail Gorbaciov, care avea să aducă o nouă viziune de reformă a zonei, întrezărindu-se speranța unor reasezări în regiune. Pentru prima dată după 1948, în vara lui 1986 Regele Mihai face declarații foarte precise referitoare la politica din România într-un interviu din revista „Politique Internationale”³². Aceste declarații

²⁸ Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, p.193.

²⁹ MS Regele Mihai I, *Mesaje către țară*, în Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, p.314.

³⁰ Interviul cu ASR Principesa Moștenitoare a României, Diana Mandache, 7 decembrie 2010; detalii în Diana Mandache, *Patrie și Destin. Principesa Moștenitoare a României*, București, Editura Litera, 2012.

³¹ *Ibidem*.

³² Interviul este publicat inițial în revista „Politique Internationale”, nr. 32, vara 1986, apoi este preluat de „Journal de Genève”, din 23 iulie 1986. Vezi articolul *Entretien avec l'ex-roi Michel. Roumanie: la nostalgie de la liberté*, de Nicolette Franck.

coincid cu valul de schimbare pe care îl genera politica reformatoare, *perestroika* (restructurare), *glasnost* (transparență) și Mihail Gorbaciov în Uniunea Sovietică. Erau create condițiile unor schimbări majore cu efect de domino în întreaga regiune. Regele Mihai a fost întrebat de această tăcere, el răspunzând că era generată de responsabilitățile monarhului prevăzute în constituția din 1923 a României, potrivit căreia declarațiile trebuiau făcute de către guvern și, cum din cauza circumstanțelor România era lipsită de un guvern constituit legal, s-a abținut de a lua poziții oficiale. Dar în acel moment, tragedia poporului român atinsese paroxismul, iar Regele Mihai a considerat că e momentul să rupă tăcerea. „De peste 40 de ani – spunea regele – poporul român nu mai are dreptul de a vorbi. Au torturat și împușcat elita politică și o parte a intelectualilor, muncitorilor și țăranilor. În acest climat de teroare, chiar națiunea este dezarmată și în pericol de moarte, atât spiritual, cât și moral și fizic”³³. Regele acuză regimul de la București spunând că „în politica externă, ca și în politica internă niciuna din acțiunile întreprinse n-a fost făcută în interesul țării și a locuitorilor săi [...]”. Ruina economică, mizeria materială a românilor, la care se adăuga mizeria morală și spirituală, constrângerile nenumărate, toate acestea au fost enumerate de suveran. Regele reafirmă cu acest prilej: “Sunt regele tuturor românilor [...]. Sper să mă întorc cât mai repede posibil în țara mea. Republica populară, apoi socialistă, a fost instaurată fără consultarea poporului, ea a fost impusă de o putere străină. În binecuvântata zi de eliberare, trebuie să se restabilească *status quo ante* și să se treacă la reconstrucția țării”³⁴. O altă înțelegere a situației arătată în acest interviu este necesitatea unei redresări morale, lucru valabil și astăzi. „Strămoșul meu, Carol I, primul rege al României, a cunoscut probleme similare pe care le-a rezolvat”. Era vorba de redresarea morală, spirituală dar și cea economică, lucruri care de altfel au rămas de actualitate.

Exilul regal este diferit de alte experiențe în exil. Exilul în general e amintit ca o înfrângere, dar moștenirea acestuia are o importanță aparte, care s-a manifestat în ultimul timp și prin diverse ceremonii cum au fost cele de reînhumare a monarhilor sau a unor reprezentanți iluștri ai regatelor morți în exil: de la generalul “alb” Anton Denikin, care a fost reînhumat la Moscova în 2005, sau împărăteasa Maria Feodorovna la St. Petersburg în 2006, sau, în mai 2013, când familia regală sârbă a readus în țară pe regina Maria a Iugoslaviei, pe fiul acesteia regele Petru al II-lea, pe regina Alexandra, precum și pe principele Andrei, fiul reginei Maria, la Mausoleul regal de la Oplenac, lângă Belgrad. Funeraliile de stat organizate în Serbia, și în general repatrierile rămășițelor pământești de regi și regine, sunt o nouă exprimare în Balcani a nevoii de reafirmare a identității naționale a dinastiilor și a legăturii lor cu patria. Același lucru s-a întâmplat anul trecut în Albania, prin reînhumarea regelui Zog sau în urmă cu 10 ani în România, prin readucerea rămășițelor regelui Carol al II-lea de la Panteonul Național din Lisabona la Curtea de Argeș. Prin intermediul acestor ceremonii, exilul se încheia, reînhumările regale având și această semnificație dată de familiile regale est europene.

³³ *Entretien avec l'ex-roi Michel. Roumanie: la nostalgie de la liberté*, de Nicolette Franck, în „Journal de Genève”, din 23 iulie 1986.

³⁴ *Ibidem*.

Exilul Regelui și al familiei sale a fost dominat de dificultățile existențiale cotidiene, dar și de cele ale păstrării legăturii cu patria, ale contactului cu Comitetul Național Român, cu asociații și organizații ale emigrației române. Toate acestea au fost încercări ale unui destin aparte. Despre viața în exil Regele Mihai a mărturisit: „exilul a fost pentru mine și Familia mea și, mai târziu, pentru Principese, o mare încercare. Depărtarea și dorul meu de țară erau lucruri despre care nu vorbeam prea mult, dar pe care le simțeam cu toții. Principesele au crescut într-un fel cu această tristețe a mea. Eu eram acela care pierduse ceva de preț și fetele simțeau și îmi respectau acest lucru”³⁵.

Necesitatea restituirii istorice, a memoriei exilului regal, este susținută de o nouă perspectivă asupra interpretării noilor documente declasificate din arhive, dar și al unor colecții muzeale. Cunoașterea anatomiei exilului românesc reprezintă un capitol important al istoriei recente.

³⁵ Interviu cu MS Regele Mihai I al României, Diana Mandache, iulie 2011.